

fabrieksarbeid door kinderen en onderwijs (Cor Smit), opvoeding en onderwijs in de koloniën (Jan Lelyveld). Hugo Röling ten slotte in op jeugdherinneringen als bron. Vanaf het midden van de achttiende eeuw zijn er veel geschreven en uitgegeven. Ze kunnen ook voor leerlingen dienen als een kijkje in die andere tijd. Het artikel bevat veel leuke tekstjes.

Al met al: een leuk nummer om 'ernaast' te hebben.

Tineke Bogaerts

SPIEGEL HISTORIAEL

Themanummer:
Van kind tot burger,
jg. 40, nummer
11/12, november/
december 2005
(Stichting Redactie
Spiegel Historiael)
prijs € 7,75.
Zie de advertentie
in dit nummer om
te bestellen met
korting.

De gastredacteur van dit nummer, Boudien de Vries, hoofddocent sociale geschiedenis aan de UvA, heeft een dik themanummer samengesteld, waarin deskundige wetenschappers hun licht laten schijnen over enkele thema's van het eindexamenonderwerp. In haar inleiding geeft ze een algemeen overzicht.

Wijnand Wijnhardt gaat in op de toekomstvisie van verlichte denkers. De optimisten, die vonden dat door opvoeding van alles mogelijk kon worden en de pessimisten, die in het voetspoor van Jean Jacques Rousseau meer zagen in 'de goede wilde', en beschaving associeerden met moreel verval. Vincent Sleebe schrijft over 'Orde in de klas, onderwijsveranderingen tussen 1801 en 1901'; Willemijn Ruberg vertelt over kinderbrieven uit de negentiende eeuw. Maritha Mathijssen behandelt maatschappijvernieuwers, maar dan met een meer algemene insteek: op het gebied van gezondheidszorg, hygiëne en kinderarbeid. Particulieren die zich bezig hielden met wat nu als overheidstaken worden gezien. Piet de Rooy gaat in op de plaats van de school in een standensamenleving, want dat was Nederland tussen 1780 en 1920. En ten slotte een artikel van Mineke van Essen over de opmars der onderwijzeressen.

Het nummer bevat ook een aantal kortere stukken met interessante informatie en leuke teksten die passen binnen 'Van kind tot burger'. Het is rijk geïllustreerd met toepasselijke foto's en ander materiaal. Ook dit tijdschrift helpt je om een beter beeld te krijgen en wat meer te vertellen te hebben. Zeker als je er nog niet aan bent begonnen om die dikke turven te lezen, die in de literatuurlijst bij de stofomschrijving vermeld staan.

Tineke Bogaerts

NASCHOLING BIJ U THUIS

C.V. Lafeber, *Een begenadigd docent wordt geboren, niet gemaakt. Een vrijmoedig geschreven geschiedenis van het Nederlandse volksonderwijs in de 19^e eeuw*

(uitgegeven in eigen beheer, Goirle 2005),

280 blz., prijs € 35,-.

Bestellen: C.V. Lafeber, Tilburgseweg 173, 5051

AE Goirle, tel. 013-5430340, fax: 013-5355545,

e-mail: vcrafeber@versatel.nl

Het schijnt dat onlangs de organisatoren van de Utrechtse geschiedenis-nascholingsdag de kleingeestigheid betoonden om aan dr. C. Lafeber de toegang tot de nascholingsruimten te ontfangen. Als dat waar is, zou dat een grof schandaal zijn, en bovendien een breuk met de traditie van een jaar of vijftien. Zo lang is de oud-docent namelijk al een niet weg te denken verschijning op elke nascholingsdag, overal in Nederland. Men treft hem daar aan, gezeten achter zijn tafeltje boeken, tussen de stands van de educatieve uitgeverijen. Ik zeg: *gun Lafeber zijn tafeltje!* Hij heeft een schare trouwe lezers. Als hij eventjes niet met een klant in gesprek is, zit hij alweer de literatuur voor het volgende examenonderwerp door te nemen. Elk jaar een boek uitbrengen om ons te bedienen, wie doet het hem na?

Lafeber heeft weer een bouwsteen aan zijn monument toegevoegd. Deel 16 van zijn reeks 'Nascholing bij u thuis' behandelt de geschiedenis van ons volksonderwijs in de negentiende eeuw. Zoals zijn lezers gewend zijn, heeft de oude meester een kast vol boeken over het onderwerp, althans waar hij mogelijkerwijs beslag op kon leggen, gelezen en verwerkt in een boek dat de examendocent behulpzaam kan zijn bij de lesvoorbereiding. Vooral uit de werken van Boekholt & Booy (*Geschiedenis van de school in Nederland*, 1987) en Lauret (*Per imperatief mandaat*, 1967) heeft hij rijkelijk geput.

De toon wordt gezet in de proloog, en volgehouden tot in de epiloog: een goede pedagoo wordt geboren, en is dus niet maakbaar. Al die arrogante onderwijstheoretici, je wordt er gek van. Laten we gewoon goed les geven, met liefde voor het kind en het vak. Vandaar Lafebers lage dunk van onderwijsvernieuwers en pedagogen als Rousseau (*Emile* is een 'walgelijk en onleesbaar geschrift') en Pestalozzi. Laatstgenoemde mepte er lustig op los en het was een bende in zijn klas.

Lafeber geeft een lezenswaardig overzicht van de werkzaamheden van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, en stipt ook even Van Alphen en Wolff & Deken aan. Dan volgt een exposé over de politieke situatie van 1780 tot 1813 en een beschrijving van de eerste schoolwetten, die van Van der Palm en Van den Ende. Onderhoudend zijn passages waarin Lafeber de deugden opdist waartoe het negentiende-eeuwse onderwijs moest bijdragen: eerbied voor ouders, volkslied en vlag, de autoriteiten nooit tegen spreken, niet met volle mond praten, opstaan voor ouderen en invaliden.

Een rode draad door het verhaal vormt de discussie over de christelijke deugden waartoe de openbare school

moest bijdragen. Daar kon je alle kanten mee op, er kwam dus onenigheid van. Groen van Prinsterer, de antirevolutionaire politicus, had liever géén vermelding van woord christelijk, dan dat men daarvan slechts de schijn ophield. *'Het openbaar onderwijs, met zijn ontkenning van het Bijbelverhaal, zijn leugens dat de mens van de aap afstamt en met andere godloze multatuliaanse kramen'*, hekelde hij als zonder meer antichristelijk.

Lafeber wijdt vele pagina's aan de staatkundige geschiedenis en aan de religieuze tegenstellingen, met name het spanningsveld tussen vrijzinnig-protestanten, orthodoxen en katholieken, met een speciaal oog voor het regeringsbeleid in dezen. De schoolwet-Van der Bruggen van 1857 vormt een mijlpaal waaraan de weldra uitgebroken schoolstrijd wordt gekoppeld. Dat de kruistocht tegen de heersende liberale tijdgeest niet automatisch leidde tot liefdesverklaringen tussen katholiek en protestant, pakweg Kuyper en Schaepman, maakt Lafeber wel duidelijk. Ultramontanisme en antipapisme leverden immers munitie voor sterke wederzijdse antipathie.

Dat de stofomschrijvingscommissie ons, arme docenten, heeft opgezadeld met een – zacht uitgedrukt – niet al te flitsend onderwerp, speelde Lafeber kennelijk ook parten. Hij is het meest op dreef in zijn beschrijvingen van de politieke en religieuze decors. Maar als het gaat om het onderwijs zelf, komen eerder de formeel-juridische aspecten aan bod dan de sappige sfeerbeschrijvingen en panklare anekdotes die we uit zijn andere publicaties gewend zijn. Ik schrijf het aan de aard van het onderwerp toe dat de auteur hier niet lekker uit zijn dak gaat. De verdienste van dit boek is dat het de politieke, religieuze en onderwijskundige ontwikkelingen in onderling verband presenteert. Dat daarbij aan aantal overlappingsen optreden moet de lezer voor lief nemen. Net als een enkele opvallende fout (227): het charmeoffensief van de jeugdige weduwe Emma met de 'kleuter' prinses Wilhelmina; laatstgenoemde was immers al tien jaar oud toen haar vader overleed! Wel weer leuk is de bijbehorende anekdote: de socialistische schoolmeester die het koninklijk bezoek ontving (waar en wanneer wordt niet vermeld) dirigeerde eerst obligeert het Wilhelmus, draaide zich toen om naar de arbeiders onder het publiek en hief vrolijk de Internationale met hen aan.

Jan van Oudheusden

JAARBOEK

Spiegelbeeld. Reflecties bij 25 jaar vrouwengeschiedenis. Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis 25 (Aksant: Amsterdam 2005), 198 blz., € 17,50.

Het 25ste Jaarboek Vrouwengeschiedenis heeft een zeer toepasselijke titel gekregen die ook geschiedenisleraren oproept te reflecteren over vrouwen- en gendergeschiedenis. Spreekt het geschiedverhaal alle leerlingen voldoende aan? De conclusie van dit zeer gevarieerde aanbod van artikelen over de huidige stand van zaken in de vrouwen- en gendergeschiedenis komt er in het kort op neer dat de main-stream geschiedenis nog steeds 'men-stream geschiedenis' is. Al het werk dat de afgelopen jaren is verzet bin-

nen vrouwen- en gendergeschiedenis klinkt amper door in school- en handboeken. Maximaal is een hoofdstuk over vrouwen toegevoegd.

Twee redenen geef ik waarom met name dit 25ste Jaarboek lezenswaardig is. Ten eerste blijf je zelf op de hoogte van ontwikkelingen op dit terrein waardoor ook leerlingen toegang krijgen tot recente inzichten. Een mooi voorbeeld hiervan is het artikel 'Het Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland (DvN), van de vroegste tijden tot circa 1850', door Els Kloock en Anna de Haas. Het Vrouwenlexicon wordt het naslagwerk dat eenheid en orde

schept in oude en nieuwe kennis over individuele vrouwen in de Nederlandse geschiedenis en is een noodzakelijke aanvulling op reeds bestaande biografische naslagwerken. Die besteden pas sinds kort meer aandacht aan vrouwen die ooit naam maakten in de Nederlandse geschiedenis van vóór de georganiseerde vrouwenbeweging.

Een andere reden voor geschiedenisdocenten om dit jaarboek te lezen zijn twee artikelen waarin een beeld wordt geschetst over de positie van vrouw- en gendergeschiedenis in het huidige onderwijs.

Het artikel van Mieke de Vos heeft de verzuchting van een meisje uit een brugklas als titel meegekregen: 'Juf, waren wij dan helemaal niet belangrijk?'. Na het bestuderen van enkele veel gebruikte schoolboeken concludeert De Vos dat een consistent verhaal over vrouwengeschiedenis op de middelbare school ontbreekt. De docent en zijn interesse voor vrouwengeschiedenis is doorslaggevend bij wat leerlingen te horen krijgen. Bij minder geïnteresseerde docenten wordt daarmee de afhankelijkheid van de methodenschrijvers bijzonder groot: wat en hoe brengen deze de verhalen over vrouwen en hun sociaal-economische, politieke of culturele inbreng.

Haar tweede conclusie is dat, wanneer de positie van vrouwen wel vermeld wordt, er een negatief beeld gecreëerd wordt. Dit is niet bepaald bemoedigend voor (puber)meisjes die op zoek zijn naar rolmodellen en hun eigen identiteit. De spiegel die Mieke de Vos zich zelf en de lezer voorhoudt is dan ook: hoe doe ik zoveel mogelijk